

ФЛОРОСОЗОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРСПЕКТИВНИХ ДЛЯ ЗАПОВІДАННЯ ПРИРОДНИХ КОМПЛЕКСІВ ДОЛИННО-РІЧКОВОЇ СИСТЕМИ ХОРОЛУ В ОКОЛИЦЯХ С. РУЧКИ (ГАДЯЦЬКИЙ РАЙОН, ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ).

¹Смоляр Н.О., ²Мовчан В.В., ²Гамза А.А.

¹ННЦ «Інститут біології» Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

²Ручківська ЗОШ I-II ступенів Гадяцького району Полтавської області

Згідно з сучасною концепцією Національної програми збереження біологічного та ландшафтного розмаїття України основним пріоритетним завданням є збереження максимально можливої біорозноманітності та багатства ландшафтів шляхом охорони, поліпшення стану та відтворення екосистем, середовища існування видів та компонентів ландшафтів, а також створення екологічної мережі України як складової Всеєвропейської загальноєкологічної мережі. Такий підхід передбачає збереження біоти через її заповідання та невиснажливе (збалансоване) використання і застосовується у веденні заповідної справи в полтавському регіоні.

Оптимізована в останні роки локальна природно-заповідна мережа Гадяцького району, який розташований у північній частині Полтавської області, репрезентована 47 об'єктами та територіями ПЗФ (загальною площею 14341,13 га (показник заповідності складає 8,99% при загальнообласному 4,95%) [3], більшість із яких приурочена до долин двох основних річок — Псла та Хоролу. Території 25 об'єктів Псізької частини території увійшли повністю або частково до складу створеного у 2011 році регіонального ландшафтного парку «Гадяцький». Хорольська ж частина об'єктів ПЗФ району у перспективі розглядаються як складові, так званого, Хорольського ядра регіонального ландшафтного парку «Гадяцький» за умови розширення його території [4]. Тому пошукові роботи щодо вивчення можливостей і ресурсів оптимізації природно-заповідної мережі Гадяцького району в долині р. Хорол і напрацювання матеріалів у цьому відношенні є вкрай актуальними.

На перший погляд, у межах долинно-річкової системи (ДРС) Хоролу на території Гадяцького району Полтавської області функціонує достатня кількість об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ): чотири заповідних урочища («Шпакове», «Забрид», «Яри-Загатки», «Перевалкове») і один заказник («Русово-Дубина»). Проте, більшість із них розташовані в межах одного природно-територіального комплексу (ПТК), а саме на правобережних корінних схилах. Хоча для підвищення ефективності збереження й охорони біорізноманіття в долині р. Хорол доцільно поєднувати всі, або ж за можливості, хоча б декілька збережених складових ДРС, зокрема заплавної, з відносно добре збереженим біорізноманіттям.

У північній частині Ручківської сільради знаходяться цінні в географічному і фітоценотичному відношенні схилі та заплавної ПТК,

які в перспективі можуть бути приєднані до заповідного урочища «Забрид» у межах правого корінного берега р. Хорол (землі Петрівсько-Роменської сільської ради), яке знаходиться найближче до перспективного природно-заповідного об'єкта. Окремі компоненти річкової долини в даній місцевості досліджувалися раніше, зокрема лісова рослинність [2].

У межах розробки наукового обґрунтування доцільності заповідання місцевості в межах ДРС Хоролу на території Ручківської сільської ради нами впродовж 2016-2017 років проведене дослідження рослинного світу місцевості і виявлені місцезнаходження ряду созофітів різних созологічних статусів. За результатами цих досліджень нами визначено показники флористичної унікальності місцевості.

Дослідження проводили у два етапи за участю школярів Ручківської ЗОШ I-II ступенів Гадяцького району — активістів клубу юних екологів «Барвінок». Навесні 2017 року проведене детальне обстеження Підгорянського лісу, який знаходиться на північній околиці села Ручки. В ландшафтному відношенні територія представляє комплекс двох типів місцевостей: схилувий та заплавної. Перший тип місцевості репрезентований нагірними дібровами з переважанням *Quercus robur* L., *Tilia cordata*, *Acer platanoides* L., *A. campestre* L., на заплаві поширені угруповання вологих лісів — вільшняків, вербняків та тополівників (осокірників і осичників) [5], які чергуються на сухіших ділянках із лучними угрупованнями (лучно-болотними й справжніми) та евтрофними болотами.

За результатами проведених нами флористичних досліджень встановлено, що територія Підгорянського лісу, незважаючи на межування із населеним пунктом (с. Ручки), все ж характеризується високими показниками флоросонологічної цінності, оскільки у складі флори виявлено п'ять рідкісних видів, із яких один (*Listera ovata* (L.) R. Br.) включений до Червоної книги України [6], чотири — до регіонального списку [1] (*Scilla siberica* Haw., *Chrisosplenium alternifolium* L., *Convallaria majalis* L., *Dentaria quiquefolia* Bieb.).

Улітку 2017 року також були обстежені лучно-болотні комплекси на лівобережній заплаві Хоролу в околицях с. Ручки. У ході дослідження встановлено місцезнаходження восьми созофітів, із яких чотири (*Gladiolus tenuis* Bieb., *Orchis palustris* L., *Dactylorhiza incarnata* Soo, *D. fuchsia* (Druce) Soo, включені до Червоної книги України, і ще чотири (*Valeriana officinalis* L., *Inula helenium* L., *Potentilla palustre* (L.) Scop., *Nymphaea alba* L.) — до регіонального списку.

Таким чином, на дослідженій території всього виявлено місцезнаходження 13 видів рідкісних видів рослин, п'ять із яких включено до Червоної книги України і вісім — до регіонального списку.

Наведені види в еколого-ценотичному відношенні репрезентують чотири групи, більшість із яких представлені чотирма видами (лучно-болотна видами національного статусу, лісова та болотна — регіонального статусу), водна — одним видом регіонального созологічного статусу. Всі види є стенотопними, а тому слугують чутливими індикаторами на зміну біотопів.

Більшість виявлених созофітів утворюють малочисельні ценопопуляції, *Dentaria quinquefolia* — середньочисельні, і тільки *Silla bifolia* та *Chrisosplenium alternifolia* — багаточисельні.

Для упередження можливих екологічних ризиків антропогенного впливу та враховуючи високий показник флоросоціологічної унікальності на фоні високої біотичної та ландшафтної різноманітності добре збережених природних комплексів досліджуваної території в межах ДРС р. Хорол в околицях с. Ручки Гадяцького району Полтавщини, доцільно забезпечити охороною цю місцевість в статусі ландшафтного заказника місцевого значення «Ручківський» на площі понад 200 га або ж за рахунок неї змінити межі й розширити площу заповідного урочища «Забрід». Заповідання даної території дозволить забезпечити ефективною охороною значну частину ДРС р. Хорол в її середній течії з наявним біорізноманіттям. Створений об'єкт природно-заповідного фонду репрезентуватиме біоцентр Хорольського місцевого екокоридору регіональної екомережі, дозволить підвищити показник заповідності в Гадяцькому районі й репрезентативність локальної природно-заповідної мережі.

Література

1. Байрак О.М. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / Байрак О.М., Стецюк Н.О. — Полтава : Верстка, 2005. — 248 с.
2. Мовчан В.В., Корнус А.О. Дослідження лісових ландшафтів на ключових ділянках у долині р. Хорол // Екологія і раціональне природокористування: Збірник наукових праць / [за ред. Б.М. Нешатаєва]. — Суми : Вид-во Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка, 2009. — 135 с.
3. Природно-заповідний фонд Полтавської області : [Реєстр-довідник] / Н.О. Смоляр. — Полтава : Швидкодрук, 2013. — 214 с.
4. Смоляр Н.О., Ханнанова О.Р. Концепція розвитку територіальної структури регіонального ландшафтного парку «Гадяцький» (Україна) // Біологія та екологія. — 2016. — Т.2, №1. — С. 38-46.
5. Таксаційний опис земельних ділянок лісового фонду Ручківської сільської ради станом на 01.01.2005 р. — Полтава: ДП «Полтаваоблагроліс», 2006. — 45 с.
6. Червона книга України. Рослинний світ / [за ред. Я.П. Дідуха]. — К. : Глобалконсалтинг, 2009. — 900 с.

КОНСТРУКТИВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОВИХ СМУГ

Тумко М.Д., Корнієнко В.Р.

*Сагайдацький навчально-виховний комплекс «загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів — дошкільний навчальний заклад»
Шишацької селищної ради Полтавської області*

Сьогоднішня відкриває перед нами негативну тенденцію: площа ерозійно небезпечних земель в Україні щорічно збільшується та вже сягає майже 18 млн га (приблизно 31% від загальної території), з них